

ספרים

המפלגה

ב־1938 הופיע החיבור המפורסם הקרוי „קורס מקוצר בהיסטוריה של המפלגה הקומוניסטית הכל־סובייטית (בולשביקים)“, שיוסף ויסאר־יוגוביץ' סטאלין היה אחראי, בלי ספק, לְצורתו הסופית. קשה לשער מה־גדולה היתה השפעתו של ספר זה, שנפוץ בהרבה לשוֹנוֹת ובמיליוני טפסים, הן בברית־המועצות הן מחוצה לה. הוועד־המרכזי של מקב"מ הדגיש, בפרסומו את החיבור הזה, כי שתי מטרותיו הן: א) לספק היסטוריה מוסמכת של המפלגה, (וב) לחסל את, הבקע המסוכן בשטח התעמולה, שנפער בשנים האחרונות בין המרקסיזם ללניניזם.“ מכל־מקום, קובע פרופ' ל. שפירא, „כאמצעי־תעמולה ספק אם אפשר היה למצוא משוּבח ממנו. הוא נעשה בסיס להכשרת דור של קומוניסטים, שאם גם לא יסיתם יצרם הרבה לחשוב מחשבה עצמאית, ...תמיד תמצא להם התשובה הרשמית על כל בעיה“.

תקופת ניפוץ־האֵלים של השנים האחרונות העמידה גם נוסח חדש של „היסטוריה של המפלגה“ (1959), אך מובן כי עדיין לא הגענו לדרגה שבה יהיה איוה חיבור בשטח זה, שמקורו בברית־המועצות, עשוי להמציא לקורא לא־קומוניסט תמונת־דיוקן מהימנה ומניחה־את־הדעת של תנועה מדינית מופ־לאה זו, שמילאה תפקיד מכריע כל־כך באֵפיו במאה הזאת. היריעה הרחבה שמגולל פרופ' שפירא תמלא סוף־סוף, כמדומה, צורך חיוני לכל מי שמעוניין ברצינות בברית־המועצות או בקומוניזם — צורך המוחש שבעתיים אצל הקורא העברי, שארו־ספריו אין בו כמעט שום חומר של ממש על הנושאים הללו. חיבורו הגדול של ל. שפירא, המשמש

פרופיסור למימשל ולמדיניות של ברית־המועצות באוניברסיטה־של־לונדון, לא נתכַן וזן כלל להתפלמס עם „הקורס המקוצר“. זוהי עבודה מחקרית, פרי חיטוט יסודי בארכיונים ובקיאות מלאה בספרות הענפה הקיימת בנדון, הוא בוחר להניח לעובדות לדבר בעדן, ואילו דיבורו שלו כבוש ומא־פק, נמנע מ„שיפוטים ערכיים“.

השקפתו ה„ערכית“, האישית, של המחבר מתבטאת כמעט רק במוטו שבוחר לו לספרו, אותו פסוק של אלקסיס דה־טוקוויל. „מי שמבקש בחירות דבר שמחוץ לחירות עצ־מה, הריהו גזון לעבדות“. על־פי אמת־מידה זו מוצא המחבר (שהוא עצמו היה מפעילי המנשביקים בצעירותו) שהדיקט־ריסטים „רובם היו יעקובינים בפוליטיקה, ומעוניינים יותר ברפורמה חברתית מאשר בחירות“. לדעתו, הפילוג בין הבולשביקים למנשביקים ב־1903 יותר משנבע מחילוקים שבדוקטרינה ובעקרון מדיני היה בבחינת תגובה על התנהגותו השרירותית וחסרת־הרתיעה של לנין, ובעת המהפכה מוצא הוא שתעמולתם של סוציאליסטים לא־בולשבי־קיים אל החיילים, „גם אם לא התכוונו לכך, היתה הרסנית כמעט לא־פחות מזו של הבולשביקים, שנקטו עמדה תבוסנית גלויה“.

המחבר ממציא שפע עדויות להזים את הטענה שהסתערות המחצית של הקומו־ניסטים על כל שאר החטיבות הפוליטיות היתה תוצאת־לוואי אומללה ובלתי־מכוונת של מלחמת־האזרחים ומאבק־הקיום. ה„די־בוק“ של שמירה על המונופול השלטוני ואי־הסובלנות כלפי כל גילוי של אי־הסכמה או סיעתיות היו חלק בלתי־נפרד מפלל השקפתו המדינית של לנין — גם אם באח־רית־ימיו התחלחל, כמדומה, גוכח השימוש שהחל סטאלין לעשות במכשירים ובמנג־נונים שיצר.

המאבקים על השררה במפלגה עומדים אמנם במרכזם של הפרקים הדראמטיים ביותר שבספר, אך עם זאת אין פרופ' שפירא מקל ראש בהתפתחותה של המפלגה, הרכבה,

גה, מתאכלא צאריסטי אל ריגשת מונפאר — נאס — הוא אחד מ„ספריהמאה“ המובח הקים ביותר. על אף כל ההיתממות, העמדת דות הפנים, הבלעות הדברים, הפיזולוגיה והקפסות — במידה רבה אפילו הודות לכל אלה — יש בסיפור המעשה כדי ללמדנו יותר מכמה וכמה ספריהיסטוריה וקבצרי מסות, רשמיים או „נוקטי-עמדה“, אם לכאן ואם לכאן, על אקלימה הרוחני והתרבותי של רוסיה הסובייטית. משכיל המחבר להמר חיש את תקופת ה„אינקוואציה“ של המהר פכה ואת ההווי של „המעש המהפכני“ כמו גם את תקופת ה„הגשמה“, על ראשונותה, על המאיים והשטני שבה. לא פחות מכך מיטיב הוא לצייר כמו את ההווי האירופי הפללי של המאה הזאת, מראשיתה ועד הנה.

לכאורה מפליא הדמיון בין הגוסס הפילי-טוניסטי, הדלגני של איליה ארנבורג לנוסר חו של יהודי-רוסי אחר, הוא ולאדימיר ז'בוטינסקי, ב„סיפורי-מיו“ כמו גם ב„חמש-תם“, אף כי הראשון לא היה „דרומי“ אודיסאי כמשנהו ומעיקרו הוא נמנה על „משמרת“ אחרת לגמרי בספרות הרוסית. דמיון זה ייתכן לתרצו בדמיון הקיים בין השנים מצד הרקע וה„ביוגרפיה“, לפחות עד לגקדה מסוימת. שניהם בני משפחות יהודיות בורגניות ו„מתבוללות“, לפי ההגדרה המקובלת; שניהם „קוסמופוליטיים“ ו„צוענים אינטלקטואליים“, כלשונם של ביטויים שנשתגרו בחוגים מסוימים, ועם זאת ספוגי רוחה ותרבותה של מולדתם הגשמית; ו„אקלים“ גידולם של השנים כאחד היה בעת-ובעונה אחת אקלים של עריצות דורסנית, דיכוי מנוון, תסיסה אינטלקטואלית, מרדנות גועזת, רומנטיות מתוקה, ציניות מרושעת וחירות פנימית — כמוסה-לחצאים אך הרת בשורות-עתיד, בוטחת-בעצמה, הבדל אחד בולט בתוך כך בין שתי מגילות הזכרונות: מקום שז'בוטינסקי משחזר את ימי-בחורותיו באותה רוח של קלילות ושמיחת-חיים שנשתבחה בה, כפי הנראה, בעל-זר מיו, הנה ארנבורג מספר עליהם מתוך ריחוק מפורש, ואם גם נוסטאלגי, ועל אף שביעות

ארגונה הפנימי והאמצעים בהם ניהלה את כל מוסדות השלטון הסובייטי. ואף שהספר אינו מנסה לספר על קורותיה של ברית-המועצות בכלל, הנה פיקוחה המעמיק והחודר של המפלגה גורם שאנו נכנסים, בעקבותיו, לבדיקת השאלות העיקריות של מדיניות הפנים-והחוץ הסובייטית.

מר שפירא עומד בקיצור יחסי על התקופה שמאז מותו של סטאלין, והוא נמנע מנבר אות לעתיד. אולם בסיפומו של דבר גורס הוא שדרכה של „המפלגה“ נקבעה בעיקר על-ידי חרדה לשמירת קיומה-העצמי ולא דווקא על-ידי שיקולים דוקטרינריים — יותר מכל ארגון אחר שנודע בהיסטוריה, תלויה היתה באישותם של מנהיגיה ובכשרם הפוליטי. מתוך כך דומה אפוא שיהיה מעוניין, ככל שהדברים אמורים במגמת-העתיד, בעיקר בשאיפותיהם, השקפתם וכשרונותיהם של חברי-המפלגה הצעירים העתידים לתפוס במושכות בשנים הקרובות, האנשים שלגביהם תקופת לגין היא כבר בגדר אגדה והפורענויות של תקופת סטאלין ומצוקותיה — רק זכרון-ילדות מעומעם בלבד.

ש. ש.

אנשים, שנים, החיים

הכרך הראשון לזכרונותיו של ארנבורג — שעודם נדפסים והולכים, פרקים-פרקים, בירחון ספרותי מוסקבאי — הוא אחת התעודות המאפלות, החושפניות והמרתקות ביותר להפכת קורותיה של המאה. הכרך הזה, המרצה את פרשת רביעה הראשון של המאה, אגב „השלכות“ תכופות לשנים קרובות יותר, ואשר יריעתו נפרשת-מתגלגלת חליפות מימי הצאריזם והמחתרת המהפכנית אל ימי ה„אגטיקה“ ומלחמת-האזרחים, מקיוב למוסקבה, מטיפלים לסאריי, מח'ארקוב לריי-

* ליאונרד שפירא: המפלגה הקומוניסטית הסובייטית; תרגום: אהרן אמיר; הוצאת „עם הספר“, 1961; 527 עמ'.